

Alenka Glazer

Ruše

SLOVENSKA OTROŠKA PESEM V 19. STOLETJU

Pričujoče razmišljanje o slovenski otroški oziroma mladinski poeziji v 19. stoletju je nastajalo v letu 1990.¹ V tem letu je minevalo sto devetdeset let od rojstva Antona Martina Slomška, ki ga naša literarna zgodovina večkrat označuje kot začetnika slovenskega mladinskega slovstva.² Hkrati je v tem letu minevalo devetdeset let od izida Župančičevih "pesmi za mladino"³ *Pisanice*,³ zbirke, ki je doživela izjemno ugoden sprejem in pomeni uveljavitev nove, moderne otroške oziroma mladinske poezije pri nas.

Razmišljanje je zastavljeno kot kratek pregled razvojnega toka slovenske otroške oziroma mladinske poezije od Slomška do konca 19. stoletja. Čeprav ostaja v okviru dogajanja v slovenski otroški oziroma mladinski poeziji, se deloma dotika tudi vplivov od drugod ter medsebojnega oplajanja med posameznimi avtorji iz različnih jezikovnih območij. Pri tem skuša vsaj opozoriti na posamezne pojave, ki so lahko sooblikovali razvoj tega literarnega področja ali vplivali nanj.

Slomšek, s katerim tokratno razmišljanje začenjamo, je upravičeno postavljen na začetek naše mladinske književnosti, čeprav so se že pred njim pojavljali posamezni literarni teksti ali knjižne izdaje, ki bi jih — sicer z različnimi pridržki — lahko uvrstili med dela, namenjena ali dostopna mlademu bralcu oziroma poslušalcu. Toda ta dela niso bila namenjena **predvsem** otroku, temveč kvečjemu **tudi** otroku.

Tako na primer pesniška zbirka Valentina Staniča *Pesme za Kmete ino mlade ljudi* (1822)⁴ že z naslovom kaže na starostno nediferenciran krog predvidenih bralcev. Vsebuje pa poleg pesmi, izrecno namenjenih odraslemu bralcu, tudi *Pesem deklice, katera je v šolo hodila*,⁵ ki v skladu z razsvetljsko mislijo, značilno za avtorja, poudarja prednosti

¹ Besedilo je bilo v krajši obliki kot referat z naslovom *Slovenska mladinska poezija od Slomška do Župančiča* prebrano na zborovanju slavistov v Ljubljani 28. septembra 1990.

² Prim. o tem npr. članek Ivana Grafenauerja in Alfonza Gspana v *SBL* III, str. 373.

³ *Pisanice. Pesmi za mladino*. Zložil Oton Zupančič. Ljubljana, L. Schwentner, 1900.

⁴ Valentin Stanič (Stanig): *Pesme za Kmete ino mlade ljudi*. (Knjiga je bila natisnjena v bohoričici kakor tudi vsi drugi teksti, ki so tu navedeni, do Slomškovih *Drobtinic*.) — Namesto originalnega prvega natisa je bila tu uporabljena faksimilirana in vzporedno v današnjo grafično podobo prenesena knjižna izdaja, ki jo je uredil in spremno besedo napisal Filip Fischer. Trst, Založništvo tržaškega tiska, 1971.

⁵ Navedeno delo, str. 29. — Ponatis leta 1826 v: *Perstavik nekterih cerkvenih in drugih Pesem, h' molitvam in premišlovanjam za sveto—leto 1826*, str. 145.

šolanega, beročega človeka pred neukim. Pesem je bila ponatisnjena leta 1826 na koncu dodatka h knjigi *Molitve in premišlovanja*; v kazalu (*Kazavic al Zapopadik*) je navedena z naslovom *Pesem šolerce*, kar kaže na namenjenost besedila otrokom—šolarjem.

V dodatku iz leta 1826 je natisnjena tudi pesem *Vesela pasterica*,⁶ ki jo je Stanič napisal kot "Kaplan Bajnški" (na Banjšice je prišel novembra 1802 in tu ostal do 1809).

Iz prve Staničeve zbirke je še nekaj besedil namenjenih šolskim otrokom ali govori o njih, predvsem *Veseli vučenci*,⁷ ki poudarja igro, veselje, razgibanost in razigranost otrok, a hkrati opominja k učenju:

Jgràmo in sè veselìmo,
In skàčemo tam zdaj, zdaj tlè!
Pa zràven se pridno vučìmo;
Z otrók bodo z' časam možè.

Pesem je ponatisnjena v preurejeni in razširjeni drugi izdaji: *II. Pesme za kmete ino mlade ljudi*, 1838.⁸ V opombi pod črto je tu naveden vir za besedilo: (x)Mildh. L. B. N. 294 Segelbach. Gre torej za prevod besedila in pesmarice *Mildheimisches Liederbuch*, ki jo je leta 1799 sestavil Rudolf Zacharias Becker.⁹ V tej izdaji je še pesem iz iste pesmarice avtorja Weisseja *Dobri vučenci*,¹⁰ v obeh natisih Staničeve zbirke pa sta pesmi istega avtorja *Tičje gnezdo*,¹¹ ta skuša otroke odvrniti od ropanja gnezd, ter pesem—prispevoda *Mladi drev*.¹² Vse te pesmi so bile namenjene mladim in hkrati odraslim bralcem.

Praksa, po kateri so avtorji svoje knjige namenjali bralcem različnih starosti, se je obdržala pri nas še dolgo in Slomšek pri tem ni bil izjema. Svoje *Drobtinice*, ki jih je začel izdajati kot vsakoletni zbornik leta 1846, je podnaslavljal tako, da je bila poudarjena njegova težnja, pridobiti za branje čim več ljudi, odraslih in otrok, v šoli in doma. Naslov prvega letnika *Drobtince za novo leto 1846* je dopolnjen s podnaslovom: *Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas*.¹³ Podnaslov ostaja tudi pri poznejših letnikih enak, le da je prilagojen spreminjajoči se sočasni jezikovni rabi.¹⁴

Že pred Slomškom pa smo dobili tudi nekaj knjig, ki z naslovi kažejo svojo izrecno namenjenost mladim bralcem, predvsem Urbana Jarnika *Zber lepih ukov za slovensko mladino* (1814), ki vsebuje poleg proze tudi nekaj pesemskih besedil (a ta nimajo značaja mladinske poezije) in Matevža Ravnikarja *Zgodbe svetega pisma za mlade ljudi* (1815—

⁶ *Perstavnik nekterih cerkvenih in drugih Pesem*, 1826, str. 123—124.

⁷ *Pesme za Kmete ino mlade ljudi*, 1822, str. 28—29.

⁸ V izdaji iz leta 1838 na str. 9—10.

⁹ Stanič je na naslovni strani drugega (preurejenega in razširjenega) natisa *Pesmi za kmete ino mlade ljudi*, 1838, sam označil vir: Vekš del iz njemških Mildhaimskih Pesem prestavil V. St. S. — Prim. tudi članek Franceta Koblarja in Alfonza Gspana v *SBL* III, str. 440.

¹⁰ V izdaji iz leta 1838 na str. 8.

¹¹ V prvem natisu na str. 29—30, v drugem na str. 12.

¹² V prvem natisu na str. 30—31, v drugem na str. 13.

¹³ *Drobtince za novo leto 1846. Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas*. I. Leto. Na svetlo dal Anton Slomšek, viši ogleda šol Lavantinske škofije. 1846 (v gajici tri poglavja in tri še v bohoričici; naslednji letniki so natisnjeni v celoti v gajici).

¹⁴ Pravopisno spremembo je doživel tudi naslov. Dvojni letnik: *Drobtinice za leto 1859 in 1860* je prvič naslovljen s posodobljeno pravopisno obliko, enako (*Drobtinice*) so naslovljeni vsi poznejši letniki. *Drobtince* so dobro sprejeli, preroditelj Valentin Stanič, Slomškov osebni znanec, je naročil sto izvodov prvega letnika (prim. *SBL* II, str. 441).

1817), tri zvezke biblijskih zgodb v prozi, ki jih je poslovenil po Christophu v. Schmidu. Ivan Grafenauer Jarnikovo knjižico *Zber lepih ukov* celo označuje kot prvo slovensko mladinsko knjigo.¹⁵

Tri pesmi za otroke, *Hrepenenje Otrók po Pomladi*, *Otróčja Igra* in *Pésem veseliga Fantíča*, napisane vzporedno v nemščini in slovenščini, prinaša čitanka *Némsko-Slovénske Branja*, ki jo je leta 1813 v Gradcu izdal Janez Nepomuk Primic kot učni pripomoček za slušatelje slovenskega jezika na graškem liceju. A prav te tri pesmi, ki govorijo o otroku, kako se življenja veseli in se zna igrati, kakor tudi celotno prvo poglavje v čitanki *Pravlice (Erzählungen)* kažejo, da knjige avtor prvotno ni namenil odraslim bralcem temveč podeželskim šolarjem.¹⁶ Pri Primcu so torej otrokom namenjeni teksti v posebnih okoliščinah postali berilo za odrasle; meja med književnostjo za otroke in književnostjo za odrasle se je v tem primeru zabrisala zaradi sestavljavčevih potreb pri njegovem pedagoškem delu.

Toda prvi, ki je sistematično in nepretrgoma pisal, prevajal ali prirejal in popravljaval besedila za otroke ter skrbel za izdajanje knjig, namenjenih mladim bralcem, še posebej šolarjem, je bil prav Slomšek.

Pri tem njegovem delu je vsaj v začetku prevladovala proza. Vendar je že v prvih dveh knjižicah prevodov iz Christopa v. Schmidu, ki sta nastali v celovškem bogoslovju, kjer je Slomšek od leta 1829 dalje bil spiritual, *Perjetne perpovedi za otroke* (1832)¹⁷ ter *Kratkočasna Pravlica otrokam v' podvučenju* (1835, s pojasnilom iz Némskiga poslovenili mladi duhovni v' Celovški duhovščnici),¹⁸ v prozna besedila bila vključena tudi vezana beseda. Gre za dvovrstične ali štirivrstične sklepe zgodb, ki v verzificirani obliki podajajo strnjen nauk zgodbe. Če presojamo z današnjimi merili, bi teh verzifikacij seveda ne mogli šteti k mladinski poeziji, vendar so v času, ko so nastale, vsaj deloma opravljale tako funkcijo.

Ob tem še dva vzporedna premisleka: ali je mogoče te verzificirane tekste šteti k Slomškovega izvirnemu delu, ko celo poznamo avtorja originalnih predlog, in ali gre za Slomškovo delo, ko pa je nastajalo kolektivno — pač v želji, da se bodoči duhovniki s prevajanjem urijo v rabi slovenskega jezika in da se hkrati pripravi primerno branje za slovenske otroke. Pri prvem pomisleku moramo upoštevati, da je Slomšek vsaj v verzih kljub tuji predlogi oblikoval besedila čisto na novo in je s tem ustvarjal nove možnosti za takrat še zelo maloštevilno slovensko pesniško besedo. Tudi drugi pomislek odpade, ko premislimo okoliščine, v katerih so ti prevodi nastajali. Ob začetništvu in jezikovni neboljeno-

¹⁵ Prim. *SBL* I, str. 387. Grafenauer na istem mestu opozarja, da je to "hkrati prva slov. knjiga, ki ima prevode iz slovanskih književnosti." — O dodatnih možnostih pri določanju začetkov slovenske mladinske književnosti prim. Alenka Glazer: *Vprašanje periodizacije slovenske mladinske književnosti. Otrók in knjiga*, 1979, št. 8, str. 5 in dalje.

¹⁶ Prim. ugotovitve Brede Slodnjak v *SBL* II, zlasti na str. 581–582. — Navedene pesmi so izšle v Primčevih *Branjih* na str. 57–61. — Deloma je Primčeva pesemska besedila, ki so prevodi, objavila Marija Jamar—Legat v članku *Začetki slovenske književnosti za mladino. Otrók in knjiga*, 1976, št. 4, str. 88–89.

¹⁷ To delo je pogrešano; prim. *SBL* III, str. 373.

¹⁸ Knjiga je izšla: V' Celovci 1835. Natisnil Janez Leon.

sti prevajalcev je Slomškov mentorsko uredniški delež moral biti tolikšen, da njegovo avtorstvo vsaj pri prvih knjižicah ni sporno.¹⁹

Samostojna pesniška besedila so bila uvrščena v naslednje knjižice proze, ki so nastale na enak način. Tako je v zbirki *Sedem novih perpoved za otroke* (1836) izšla pesem *Mož beseda*,²⁰ v knjižici *Dvé lepe reči za pridne otroke* (1838) pa pesmi *Kje je pravo veselje doma?* ter *Potolaženje v' terplenji*.²¹ Te pesmi so po vsebini, idejnih poudarkih in življenjskem občutju dosti bližje odraslemu kakor otroku in jih ni mogoče šteti k mladinski poeziji. Čeprav sta knjižici bili z naslovoma usmerjeni izrecno k otroškemu bralcu, sta potemtakem vendarle bili namenjeni starostno nediferenciranemu bralskemu krogu.

Slomšek pa je že takoj po izidu prve od navedenih knjižic s svojim prizadevanjem omogočil izid knjige, ki je vsebovala samo pesemska besedila. To je bila pesmarica *Pesme po Koróškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravlene ino na novo zložene*. Na svetlo dal Matija Ahacel (1833).²² Predgovor nagovarja "ljub(e) bratr(e) ino sestre slovenskiga rodu, posebno vas mladenče ino mladenčice (deklice)",²³ torej vključuje med predvidene uporabnike te pesmarice poleg starejših tudi mlade ljudi. Vendar med besedili ni nobenega, ki bi ga po vsebini bilo mogoče prišteti k mladinski oziroma otroški poeziji. Gre za drugačno skupno izhodišče, ki bi lahko družilo starejše in mlajše uporabnike zbirke: to je pesmarica, namenjena pevcem. V knjigi pa so zbrane pesmi, ki naj nadomestijo "vse nesramne, vmazane, kláfarske ino nespodóbné pesmi",²⁴ med katerimi lahko predvidevamo tudi ljudske pesmi, zlasti z ljubezensko tematiko.

Tako smo se posredno dotaknili enega izmed tematskih področij, ki jih mladinska književnost in seveda tudi mladinska oziroma otroška poezija praviloma še dolga desetletja ni vključevala v svoje tekste. Takšne zahteve so bile jasno formulirane v obravnavanem obdobju na primer še leta 1887, celo z dodatno omejitvijo. Takrat je v *Predgovoru* k antologiji pesmi za mladino *Zvončeki*²⁵ njen urednik Anton Brezovnik utemeljil potrebo po novi zbirki pesmi s pomanjkanjem ustreznih knjig, "kajti dr. Razlag—ové 'Pesmarice' zavoljo obilnih političnih in erotičnih pesnjí pač ne moremo z mirmim srcem nežni

¹⁹ Odvisnosti od nemških izvirnikov so za posamezna, predvsem pesniška besedila ugotavljali različni avtorji, med njimi Josip Brinar, dr. Fran Ilešič in Janko Glazer; prim. navedeno literaturo v *ČZN* 1930, str. 206; J. Glazer je pisal o tem še v *ČZN* 1932 in 1935. — V zvezi z avtorstvom urednik Slomškovih zbranih spisov Mihael Lendovšek v prvi knjigi: *Ant. Mart. Slomškega zbrani spisi. Prva knjiga: Pesmi*. (1876. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu), v poglavju: *Kos bibliografije Slomškovih del in spisov*, v opombi 4 (na str. 232) pojasnjuje Slomškove pristavke o sloveniteljih in piscih pri prvih knjigah z njegovo preveliko pohlevnostjo in nesebičnostjo.

²⁰ Pesem *Mož beseda* mi je bila dosegljiva v izdaji *Ant. Mart. Slomškega zbrani spisi. Prva knjiga: Pesmi*. Zbral, uredil in izdal Mih. Lendovšek. 1876 (na str. 225).

²¹ V knjižici *Dvé lepe reči za pridne otroke* (1838) sta združeni dve daljši zgodbi: *I. Velikonočna pisanka alj pih* in *II. Kresnica*; prevajalca Matija Vodušek in Janez Sredenšek, sta označena z inicialkami. Na koncu prve zgodbe je (na str. 58–59) dodana brez podpisa Slomškova pesem *Kje je pravo veselje doma?*, ki jo poznamo s poznejšim naslovom *Veselja dom*. Na koncu knjižica pa je (na str. 75) dodano nepodpisano Slomškovo besedilo *Potolaženje v' terplenji*.

²² Knjiga je izšla: V Celovci. Natisnjene ino naprodaj per Janezu Leonu 1833.

²³ *Predgovor*, str. 2.

²⁴ Prav tam.

²⁵ *Zvončeki. Zbirka pesnij za slovensko mladino*. Nabral Anton Brezovnik, učitelj. Ljubljana. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 1887.

mladini v roke dati.”²⁶ Sestavljaivec te zbirke je torej čutil potrebo, da iz bralnega območja mladih ljudi poleg že prej preganjane erotične pesmi izloči tudi politično pesem, ki se je do takrat opazneje razvila.

Če se vrnemo k Ahačlovi pesmarici, lahko ugotovimo, da je med pesmimi kar tretjina Slomškovih, med njimi pa nobene, ki bi jo lahko uvrstili med pesmi, namenjene otrokom. Najbližja takim je daljša epska pesem *Boštján golfán*,²⁷ ki pripoveduje o potrebnosti šolanja in učenja ter je zasnovana kot svarilen zgled mladeničem.

Med drugimi Slomškovimi pesmimi v pesmarici velja omeniti vsaj še dve. *Večernica*²⁸ ritmično—zvočno ponazarja hkratno dvojnost v opisovanem dogajanju: večerno veselje ob koncu dela, ki je bilo čez dan dobro opravljeno in navdaja človeka ob sočasni misli na Stvarnikovo naklonjenost z občutkom hvaležnega zadovoljstva, ter v refrenu ponavljajočo se pesem zvonov. Čeprav govori pesem o svetu odraslih, že nakazuje dve bistveni značilnosti, ki sta pozneje opredeljevali vrsto Slomškovih pesmi za otroke: izrazito melodioznost in idiličnost. Drugo besedilo, ob katerem se je vredno pomuditi, je *Dobro jutro*.²⁹ Pesem v idilično podobo porajajočega se jutra vključuje grajo potepuhom in lenuhom ter hvalo deključem in mladim fantom, ki so se obvarovali greha, in spodbuja k hvalnici Bogu. Slika prebujajoče se zemlje, tudi z idilično upodobljenim živalskim svetom, se izteka v pričakovanje novega življenja, ki ga bo deležen človek po vstajenju od smrti. Kljub takemu v onostranstvo zazrtemu koncu pa med sedemnajstimi dvovrstičnicami (z uvodnimi in sklepnimi refreni) opazno izstopa deseta kitica:

Zvinca skače pred pastirji, ki na pašo ženejo,
In človeka opominja, naj vesel življenja bo.³⁰

Kot posebna vrednota se v pesmi torej oblikuje veselje do življenja. A ne gre za naključni privesek tej pesmi, saj tudi druga Slomškova besedila, zlasti tista, ki so namenjena mlademu bralcu, vedno znova dokazujejo, da je avtor čutil človekovo življenje kot vrednost, ki jo je treba ohranjati. (O tem še posebej nedvoumno govori vrsta motivov o preprečevanju nesreč ali nesrečnih oziroma nepotrebnih smrti v njegovem učbeniku in priročniku *Blaže ino Nežica v nedelski šoli*, 1842.³¹) Veselje do življenja pa je prav gotovo eno izmed izhodišč, ki omogočajo besedila, kakršna otroški bralec ali poslušalec najlažje sprejema, saj je za otroke v normalnih okoliščinah značilen neposreden, odprt, zaupajoč odnos do sveta.

²⁶ Predgovor, str. (3).

²⁷ *Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane*, 1833, str. 61–66.

²⁸ Prav tam, str. 12–14.

²⁹ Prav tam, str. 21–23.

³⁰ Prav tam, str. 22.

³¹ Že v prvi epizodi so opisani postopki, s katerimi je mogoče oživiti utopljenca. Podobna navodila so raztresena po vsej knjigi. Na koncu je dodana priloga z narisanimi strupenimi rastlinami in s podobo steklega psa. Bralec naj jih spozna, da se jih bo lahko varoval.

O takem odnosu na svoj način govori že omenjena pesem *Kje je pravo veselje doma?*, ki je po poznejših objavah, od vključitve v drugo izdajo Ahačlovih *Pesmi* (1838) dalje, znana pod naslovom *Veselja dom*.³² Pesem se sicer izteka v misel, da je pravo veselje za človeka šele v onostranstvu, toda obstaja tudi že na zemlji. Najti ga je mogoče na vaški "ledinci", kjer "z' otroci prijazno igra, / Jim kratek čas dela, per njih je domá." Tako je splošen pojem veselje dobil še dodatno opredelitev: igro.

Predzadnja, peta kitica pa pomeni pravi slavošpev letom otroštva:

Oh blažene leta nedolžnih otrók,
Vi mate veselje brez težkih nadlòg;
Oh kako vas serčno nazaj poželim!
Alj vi ste minule, zastojn se solzím.

Tu je upesnjeno čustveno stanje, iz kakršnega pogosto nastaja otroška lirika: želja po vrnitvi v otroška leta, ki se odraslemu v določenih trenutkih kažejo v idealizirani luči idilike, nenačetosti in brezskrbne igrivosti.

Ob navedenih primerih vidimo, da se že v zgodnjih Slomškovih pesmih, ki niso bile namenjene otroku, pojavljajo sestavine, značilne za otroško oziroma mladinsko poezijo. In prav uporaba takih sestavin je pripomogla, da je Slomšek pozneje napisal vrsto pesmi, ki jih tudi po današnjih merilih moremo šteti k otroški poeziji.

K že navedenim značilnostim lahko dodamo še: konkretne, nazorne podobe, vzete iz vsakdanjega okolja in življenja, z mnogimi živimi podrobnostmi, živo učinkujoč jezik, a istočasno tudi jezikovna in stilna sredstva, ki vzbujajo vtis idilčnosti, kakor so uporaba deminutivov, večkrat ponavljajoči se preprosti epiteti, pa vrsta retoričnih figur, od ponavljanj, paralelizmov in stopnjevanj do učinkovite zvočnosti besedil.

Vse to so pesniške sestavine, kakršne srečamo tudi v ljudski pesmi. In zveze med Slomškovo pesmijo ter ljudsko pesmijo ni mogoče zanikati. Le da se Slomšek ni zgledoval pri ljudski otroški pesmi temveč pri "splošni" ljudski pesmi, pri njeni čustvenosti in prav tako pri njenem ritmu ter v uporabi drugih značilnih pesniških sredstev.

Ljudska pesem pa ni bila zanj nekaj, za kar bi se opredelil po načelih, temveč jo je nosil v ušesu od najranjše dobe. Sam nam je v *Blažetu ino Nežici* v drobni epizodi posredoval sporočilo, da je njegova mati pela svojemu otroku v zibelci,³³ prav gotovo tudi njemu. To zgodnje srečanje s pesmijo, ki je takrat lahko bila predvsem ljudska pesem, je pozneje postalo temeljno izhodišče Slomškovim pesmim za otroke. Objavljati jih je začel v posebnem poglavju svojega zbornika *Drobtince*, naslovljenem *Slovenska gerlica*.³⁴ V prvem letniku jih je združil zlasti v prvem oddelku pod naslovom *Pesme ljubeznive matere*. (Pozneje je ta oddelk bil naslovljen *Pesme za otroke*.)

Namen pesmi, ki naj bi jih sprejemali otroci tako rekoč od rojstva dalje, je Slomšek videl predvsem v njihovem duhovnem vplivanju na otroke. Že v uvodni (nenaslovljeni) štirivrstičnici v tem oddelku spodbuja doječe matere, naj pojejo svojim otrokom:

Kar mleko materno za njihovo telo,
Naj mila pesem bo za dušo njihovo.³⁴

³² *Koroške ino Štajarske Pesme ... Drugi natis. Pomnožene. V' Celovci, 1838. LII. Veselja dom*, str. 112–113. (Besedilo je navedeno po tem natisu.)

³³ *Blažet ino Nežica v' nedelski šoli*, 1842, str. 217.

³⁴ V prvem letniku: *Drobtince za novo leto 1846* obsega poglavje *F. Slovenska gerlica* štirideset strani (od str. 191 do str. 230). V prvem oddelku *Pesme ljubeznive matere* je poleg uvodne štirivrstičnice deset pesmi, ki so vse Slomškove. Sledijo oddelki *Pesme za dobro voljo*, *Pesme za kratek čas*, *Pesme za pobožnost*, ki prinašajo tudi pesmi drugih avtorjev.

Tematsko in motivno govore te pesmi o otroku in materi (uspavanka *Mati dete zibale*³⁵), o otroku in živali (*Anca ino pišeta*³⁶), o mladiču in živalski materi (*Mlado jagniče*³⁷), pa o otrokovem zaupljivem vključevanju v smotno urejen svet, izročeni božji previdnosti (*Otrokova juterna pesem*,³⁸ *Bog za vse skerbi*,³⁹ *Angelj varh*⁴⁰), kakor otrok ta svet spoznava v krogu notranje sklenjene družine, v domačem okolju ter v zaporedju dnevnih ur (*Lehko noč*⁴¹), in prazničnega leta (*Božič*⁴²). V pesmih prevladujejo umirjeni, idilični toni. Ob primerih kaznovane samovoljne neubogljivosti ali ob preteči nevarnosti za mlada bitja (otroke ali živali) pa se oblikujejo poučujoče ter svareče prilike oziroma deloma basni (*Mlado jagniče*, *Anca ino pišeta*, *Prederzna ptičica*⁴³). Vendar so njihovi nauki, izrečeni v tekočem ritmu ter z učinkovitimi pesniškimi sredstvi, zadosti nevsiljivi, potopljeni v pripovedno snov in ne temnijo na splošno svetle podobe sveta in življenja.

Med pesmimi pa so tudi drugačne. Že v prvem oddelku najdemo pesem *Zapušena srotica*,⁴⁴ o žalostni usodi osirotelega otroka, ki končno najde razumevanje in ljubezen pri srečnejših otrocih. Tretji oddelek, *Pesme za kratek čas*, med drugimi prinaša dve pesmi, ki govorita o mladem človeku pri delu. Prva, pesem *Predica*,⁴⁵ se iz začetne žanrske slike prevesi v priliko z opominjajočo mislijo na smrt. Izrazito mračno pa učinkuje druga, obtožujoča socialna pesem *Vbogi otrok v' fáberkah*.⁴⁶ V prvoosebni obliki pripoveduje tragično zgodbo izkoriščanega dvanajstletnega otroka, delavca v tekstilni tovarni, žrtev razmer, ki dopuščajo zaposlovanje otrok, in brezsrčnosti sebičnih staršev. Ta pesem sicer govori o usodi otroka, ni je pa mogoče uvrščati med pesmi, namenjene otrokom. Tudi uredniki poznejših izdaj Slomških pesmi za otroke je niso vključevali mednje.⁴⁷

³⁵ Obe pesmi sta izšli v *Drobtincah za novo leto 1846*, na str. 193.

³⁶ Prav tam, str. 194–195.

³⁷ Prav tam, str. 197.

³⁸ Prav tam, str. 194.

³⁹ Prav tam, str. 195–196.

⁴⁰ Prav tam, str. 196–197.

⁴¹ Prav tam, str. 199–200.

⁴² Prav tam, str. 198–199.

⁴³ Prav tam, str. 197.

⁴⁴ Prav tam, str. 198.

⁴⁵ Prav tam, str. 213–214.

⁴⁶ Prav tam, str. 217.

⁴⁷ Pesmi *Vbogi otrok v' fáberkah* ni uvrstil dr. Janko Bezjak, urednik dveh snopičev pesmi: *Antona Martina Slomškega spisi, zbrani za mladino, I. Pesmi*, ne v snopič za srednjo ne v snopič za višjo stopnjo. (Urejuje in izdaja Slomšekov odsek "Zaveze slovenskih učiteljskih društev". Knjižnica za mladino, snopiča 8 in 10–11. Ustanovila "Zaveza slovenskih učiteljskih društev". Izdajatelj in odgovorni urednik And(rej) Gabršček. V Gorici 1895 – oba snopiča.) – Pesem prav tako ni uvrščena v izdajo: A. M. Slomšek: *Izbrani spisi za mladino*. Priredila: Fran Erjavec in Pavel Flerè. Z risbami okrasil: Maksim Gaspari. V Ljubljani 1924. (Izdala in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Slovenski pesniki in pisatelji. VI. zvezek.)

Slomškove pesmi za otroke so nato občasno izhajale v *Drobtincah* vse do leta 1862. Iz teh pesmi rastejo, ob mnogih slikah iz narave ter drobnih zarisih iz živalskega in rastlinskega sveta (ki so vsaj deloma povezani s pesnikovimi spomini na lastno otroštvo v kmečkem okolju), pa ob basensko zasnovanih zgodbah tudi široko zajete podobe sveta in veselja z nebesnimi telesi, ki govore o vseurejajoči božji volji. Nekatera od teh besedil se vzdignejo do pravega himničnega zanosa (*Kjer je ljubi Bog doma?*,⁴⁸ *Kde je ljubi Bog doma?*,⁴⁹ *Kdo je vse stvaril?*⁵⁰).

Bolj razumsko poučujoče učinkujejo svarila, navajanje k poštenosti, delavnosti in pobožnosti ter nauki, izrečeni z abstraktnim besednjakom, v pesmih, ki jih Slomšek sam imenuje *Šolske pesmi*. Prvič so bile objavljene v *Drobtincah za novo leto 1851*⁵¹ in so doživele več ponatisov. Epsko je zasnovana pesem *Dva potepena šolarja*.⁵²

Šolski rabi je Slomšek namenil tudi pesmarico (z notami) *Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino* (1853),⁵³ ki je razdeljena v tri oddelke in prinaša deloma besedila še drugih avtorjev. Prvi oddelek: *A. Šolske pesmi*, združuje ves Slomškov cikel z enakim naslovom,⁵⁴ med drugimi pa je tudi pesem Valentina Staniča (Staniga) *Deklica ki je v šolo hodila*.⁵⁵ Tako je še občutnejša razsvetljsko racionalistično spodbudna usmeritev tega oddelka.

V drugem oddelku, *B. Pesmi veselih otrok*, najdemo ob pesmih drugih avtorjev tudi nekaj najbolj znanih in značilnih Slomškovih pesmi za otroke. Med štirimi zdravicami tretjega oddelka, *C. Poštene zdravice*, beremo Slomškovo *Zdravico Slovencev*.⁵⁶ Ta seveda ne spada med otroške, a jo je avtor vendar uvrstil v šolsko pesmarico, pač zato, da bi šolarji kot odrasli ljudje v pivski družbi in drugod prepevali "poštene" pesmi (Slomšek je bil tudi sam dober pevec). Hkrati ta pesem budi narodno zavest, kar je v Slomškovem delu nasploh pogosto prisotno, vendar v pesmih, namenjenih otrokom, ne prihaja do izraza. V mladih je pesnik vsekakor želel vzbuditi ljubezen do materinega jezika, ki mu je

⁴⁸ *Drobtince za novo leto 1846*, str. 215–216.

⁴⁹ *Drobtince za leto 1862*, str. 250–251.

⁵⁰ *Drobtince za novo leto 1848*, str. 257–258.

⁵¹ *Drobtince za novo leto 1851. A. Šolske pesme*, str. 237–244.

Pod črto na str. 237 je avtorjeva pripomba: "Kakor zlahtno vince staro serce omladi, tako čedno petje mlado serce požaljni. Mladino lepo peti učiti, in pa čednosti saditi naj bo učitelov vedna skerb. Za pokušno jim šopek šolskih pesem podamo." – Pesmi so razdeljene po dnevih v tednu in namenjene petju pred poukom in po njem. Dodani sta še *XIII. Pěsm pred očitnoj skušnoj* (str. 243) ter *XIV. Pěsm po končani skušni* (str. 244). Na koncu letnika so priložene za celoten cikel note.

⁵² *Drobtince za novo leto 1848*, str. 260–262. – Šolarji naj bi reševali tudi uganke v verzih. (*Drobtince za leto 1862*, str. 206–207).

⁵³ *Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino*. Celovec. Založilo društvo sv. Mohora; na prodaj ima Janez Leon, knjigar. 1853.

⁵⁴ Navedeno delo, str. 1–11. Cikel je tu dopolnjen še z dvema Slomškovima pesmima: *XIII. Kratka pred šolaj* (str. 9) in *XIV. Kratka po šoli* (str. 9). – Cikel je ponatisnjen v pesmarici: *Venec cerkvenih in šolskih pesmi*. Natisol Jožef Janžič v Mariboru. 1858. Dodane so pesmi še drugih pesnikov, zlasti Andreja Praprotnika, ter pesem Valentina Staniča *Deklica ki je v šolo hodila* (str. 101–102).

⁵⁵ *Šola vesela lepega petja za pridno šolsko mladino*, 1853, str. 13–14.

⁵⁶ Navedeno delo, str. 52–53. – Pesem je bila uvrščena že v prvo izdajo Ahačlove pesmarice (*XXVIII. Zdravica za Slovence*, str. 70–72).

ves čas posvečal veliko skrb, izogibal pa se je v pesmih za otroke neposrednim narodno-prebudnim poudarkom. Naslov pesmarice pa kaže podobno težnjo, kakor se je oblikovala že pri Staniču, željo, da bi otroci radi hodili v šolo, ki je ne bi občutili kot nekaj utesnjujočega; k temu naj bi pripomoglo tudi petje.

Slomšek je s svojo pesmijo za otroke vplival na poznejše ustvarjalce dvosmerno. Na povprečne pisce, zlasti učitelje, ki so se poklicno ukvarjali s poučevanjem in vzgojo otrok, predvsem z didaktičnimi sestavinami. Drugi avtorji, ki so tudi otroško pesem pisali z ustvarjalno energijo, pa so podobno kakor Slomšek sprejemali in tvorno vključevali v svoje pesmi sestavine ljudske poezije, še posebej Levstik. V teh pesmih so dosegali tem popolnejše estetske učinke, kolikor bolj so njihova besedila pomenila upesnjevanje naj-globlji osebnoizpovednih vzgibov. A to je do kraja bilo doseženo šele ob koncu stoletja, v nekaterih Kettejevih pesmih ter zlasti pri Župančiču.

Vmes pa je bilo še pol stoletja, ko je slovenska pesem za otroke in mladino le počasi rastle v svoji kvaliteti.

(Nadaljevanje v prihodnji številki)